

Приказ дела

Примљено: 12. 1. 2016.

Одобрено за штампу: 26. 2. 2016.

О БОРБИ ЗА ОПСТАНАК УЧИТЕЉСКОГ ПОЗИВА У ПОГРАНИЧНИМ ПОДРУЧЈИМА

Драгана Р. Јовановић

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Департман за педагогију, Ниш, Србија

dragana.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

У издању Филозофског факултета Универзитета у Нишу и уз финансијску помоћ Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, 2014. године објављен је зборник радова водећег националног значаја *Учитељ у пограничју источне и југоисточне Србије*, који је настао као још један у низу резултата рада на пројекту *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоистичне Србије*. Зборник од укупно 313 страница приредиле су Марија Јовановић, Данијела Здравковић и Весна Трифуновић, а рецензирали Славољуб Ђорђевић, Ружица Петровић и Бисера Јевтић. Зборник садржи 16 радова на српском језику, *Протокол* (стр. 301) и *Регистар имена* (325–307), Основне податке о приређивачима зборника (стр. 307) и ауторима радова (309–311), као и богат опус објављених наслова из Библиотеке „Пограничје”, али и оних који су у припреми и најави за штампање. Сви радови у зборнику садрже сажетке на српском и енглеском језику.

Преознавши напоре истраживача да укажу на комплексност учитељског позива, те на његове проширене улоге и специфичности рада и функционисања у географски удаљеним, верски, етнички и језички разноликим пограничним подручјима, Зоран Аврамовић у *Предговору* (VII–XII) са педагошког и социолошког становишта указује на основне разлоге настајања зборника, као и на вредности и квалитете који су у њему садржани.

Драгољуб Б. Ђорђевић у свом раду „Цакановачка учитељица (Прешево)” упозорава на неопходност просветног деловања у пограничним подручјима ради развоја истих. Указујући на чињеницу да постоје мала, сиромашна и од стране власти занемарена српска села у пограничним подручјима, али богата традицијом и обичајима, културним артефактима и са свешћу о сопственом идентитету, аутор истиче и битну улогу учитеља и неопходност посвећености и активног учешћа у педагошком раду, те и укључивања у рад локалне заједнице ради опстанка и одржавања ових „изумирућих” заједница чије су основне карактеристике миграцијска кретања у већа места и општа депопулација становништва.

Проблеми функционисања васпитно-образовне делатности у етнички чистом српском селу Лопардинце, од оних „ситних”, као што је техничка

(не)опремљеност школе, до оних „крупнијих”, као што је индиферентан однос сељачког живља према кооперативности са просветним радницима и општи став незаинтересованости и нефлексибилности општинских власти за регуларну реализацију школских активности – откривени су кроз запажања Драгана Тодоровића и Јована Живковића изведених из интервјуа са учитељем Основне школе „Бранко Радичевић”, а садржани у другом раду „Учитељевање Томислава Николића у Лопардинцу (Бујановац)”. Полазећи од контекста друштвене реалности, аутори, заједно са учитељем, зналачки приступају анализи сваког фактора који је допринео „нижем” статусу учитељског позива у приградским и сеоским срединама и, служећи се компаративним приступом кроз прошлост и садашњост, указују на бројне комплексне трансформације учитељевања у мултиетничном и сиромашном јабланичком округу. Ипак, и поред тешкоћа с којима се сусрећу, исказана настојања, борбеност, ентузијазам, марљивост и вера учитеља и његових колегиница у очување часног учитељског позива основа су и његовог опстанка и одговарајућег васпитнообразовног рада у пограничним подручјима.

Читаоци рада под називом „Рефлексивни практичар у пограничју – учитељица Весна Трајковић (Трговиште)” аутора Данијеле Здравковић и Неле Јовановић Малиновић имају прилику да на самом почетку стекну увид у детаљно описан ток глобализацијских и транзицијских процеса, те и њихов утицај на концепт образовања у целини и на саму реформу образовања учитеља. Након овог увода и истицања новина на пољу развоја професионалних компетенција учитеља, оне посвећују пажњу модалитетима образовања учитеља пограничних подручја према искуству и гледишту учитељице основне школе Весне Трајковић у месту Трговиште, уз саму границу са Македонијом. Први, уводни део рада односи се на географску структуру општине Трговиште и етничку структуру становништва да би аутори потом дали кратак преглед историјског развоја, опстанка и структуре школе. Други, истовремено и централни, део овог рада приказан је кроз монографску обраду живота и просветно-педагошког рада већ поменути учитељице пограничног подручја. Посебан квалитет огледа се у подацима прикупљеним путем *Унутства и Процедуре за прикупљање података о животу и просветном раду учитеља у пограничју* аутора Данијеле Здравковић, Весне Трифуновић и Марије Јовановић, које су свака са свог становишта израдиле низове питања која се односе на социо-демографска обележја испитаника, социо-педагошке карактеристике, сарадњу са локалном средином и околности живота и просветног деловања у пограничју. Из социолошко-педагошког угла ауторке прегледно предочавају етничку и верску структуру породица, њихову сарадњу са школом, карактер међуетничких односа међу родитељима и ученицима, те и професионалну улогу учитеља у креирању позитивне атмосфере у учионици и културног идентитета ученика. Приказани одговори дубинског интервјуа занимљиви су, информативни, научно адекватно опремљени и представљају значајан допринос научном сагледавању учитељске професије у мултиетничкој средини, као и повезаности са местом и контекстом у коме егзистира један овако хумани позив. Иако указује на присутност ометајућих фактора (политичке тензије међу партијама, легитимност избора председника општине...), учитељица ипак истиче и низ повољних фактора у реализацији сарадње са локалном заједницом (традиционални догађаји, материјално-техничка опремљеност и донације школе), затим бројне активности за задовољавање културних и образовних потреба становника итд. Међутим, иако многим стварима задовољна, она по-

казује опште незадовољство нарушеним друштвеним угледом и невидљивим друштвеним положајем просветних радника, slabим материјалним статусом и финансијским обавезама према стручној обуци и усавршавању, а одговорност види у самој држави. Ова учитељица, прешавши пут професионалног развоја од занимања „учитељице пешака” до професије „учитељ – рефлексивни практичар”, како аутори истичу, јасно исказује преданост својој професији и ентузијазам у просветном деловању у сиромашном подручју.

Марија Јовановић и Невен Обрадовић у раду под називом „О изазовима учитељског позива (Босилеград)” превасходно се баве питањима изазова и могућности учитељског позива на билингвалном подручју Босилеграда. Овај рад аутори су писали брижљиво и промишљено посматрајући учитељски позив кроз неколико аспеката: аспект личне и професионалне биографије учитеља, аспект сарадње с ученицима, родитељима и локалном заједницом, као и аспект друштвеног ангажмана и просветног деловања у пограничју. Дobar део вредности овог рада садржан је управо у лепоти начина којим се прича о учитељском позиву, а који произлази из података добијених интервјуисањем професора разредне наставе Милана Миланова. Комплексност и изазовност просветног рада тог професора налази се управо у очувању националног и културног идентитета ученика реализовањем посебних ваннаставних активности у којима учествује кроз различите пројекте и манифестације. Важан део рада аутори поклањају критици слабе сарадње са локалном заједницом и професионалним удружењима, али и акцентовању проблема просветара у пограничју као што је недостатак самоиницијативности учитеља и школе, те активизма у решавању образовних проблема. На крају рада, аутори под утиском интервјуисања овог искуством богатог педагога указују на значај, место и улогу учитеља у обезбеђивању ефективности и ефикасности васпитно-образовног деловања, сумирају изазове и могућности рада учитеља у различитим социјалним миљеима, културолошким и географским контекстима, као и значај педагошког оптимизма у циљу очувања националног идентитета у пограничју.

Пети рад насловљен „Просветни рад Данијеле Момчиловић (Сурдулица)” Весна Милтојевић и Марија Станковић конципирају у виду краћег увода о значају учитељске професије и описа географске и етничке структуре општине Сурдулица с основним циљем да ови описи читаоцима помогну у стварању јасне слике окружења за рад просветних радника у мултиетничкој средини. На разумљив и сажет начин читаоцима се приближавају кључна питања и проблеми са којима се суочавала учитељица Данијела Момчиловић од свог детињства до дана данашњег. Као највеће проблеме у свом раду учитељица наводи проблем депопулације становништва, што води ка смањењу броја ученика по одељењима и надаље резултира незапосленошћу учитеља. Као и већина учитеља пограничног подручја, ова учитељица оцењује статус учитељског позива као низак и деградирајући у односу на некадашњи период у коме је ова професија уживала поштовање, иако донекле сматра да је у руралним срединама очевидније поштовање ове професије него у урбаним. Упркос редовним примањима, просветни радници ипак су ниског материјалног статуса и слабог приступа средствима Министарства, што се може подвести у још једну тешкоћу просветног рада. Занимљиво је и то да, иако се ради о пограничној општини уз доминантно присуство српског живља, али и других етничитета, одрживост, изазовност и предност учитељског позива лежи управо у способности учитеља да подстиче, развија и одржи ме-

ђуетничку толеранцију, што ова оптимистична учитељица чини кроз ваннаставне активности.

Темељ и ослонац целокупног развоја деце, опстанка и развоја социјалне средине, преносиоци знања, мотиватори, комуникатори, регулатори социјалних односа, аналитичари прошлости и медијатори будућности, чувари и преносиоци традиције, иницијатори и носиоци социокултурног и просветног деловања, модели понашања, саветодавци, „народни учитељи”... само су неке од речи којима аутори Сузана Марковић Крстић и Александра Костић у уводном делу рада „Васпитно-образовно и друштвено деловање учитеља у црнотравском пограничју (Црна Трава)” описују развојни пут улога које се приписују учитељском позиву у различитим друштвено-економским и политичким периодима и контекстима. Путем биографских података црнотравског учитеља Предрага Матејића, аутори указују на богато професионално искуство које овај учитељ поседује. У другом делу рада богатим и стилски дотераним језиком аутори подрбно разматрају: породични и социо-економски статус ученика, сарадњу учитеља са родитељима, (не)постојање етничких сукоба, те и улогу учитеља као корелатора између наставних садржаја и образовних аспирација ученика. Без обзира на рад са ученицима чисто српске националности, овај учитељ истиче своју активну улогу у васпитавању деце у духу толеранције, међусобног уважавања и сарадње према особама различитог етничког порекла. Вредност рада садржана је и у приказивању учитељевања у условима сиромаштва и демографске минијатурности црнотравског подручја, што овом позиву даје специфичне форме и посебне садржаје, али и неке нове улоге у односу на исту професију у развијеним пределима. Сасвим оправдано, може се рећи да је учитељ Предраг Матејић у својим до сада реализованим активностима и исказаним компетенцијама на најбољи могући начин успео да успостави и дочара лепоте учитељског позива у специфичним пределима које се и те како не могу свести само на наставни рад са ученицима. Оно што његов свет учитељевања одржава јесте управо одређена „заљубљеност” у сопствену професију. Матејић, када је овај осећај у питању као једна од основних доминанти и детерминанти учитељског позива, не може да се отме утиску да је овај позив још само један у низу одговорних позива који се веома ниско вреднује на друштвеној лествици. Од почетка свог учитељевања, па до дана данашњег, упркос тешкоћама, он остаје веран својој професији иако је она под сталним знаком питања и непрестаним одгонетањем постојања и смисла у сиромашним срединама.

Слађана Цветковић још једно је од имена које припада групацији учитељске професије која са пуно ентузијазма, елана, позитивне енергије, вере и наде у могућности и опстанак позива бива описана у раду „Учитељица у пограничју – пример ентузијасте (Бабушница)” аутора Марије Марковић и Данијеле Гавриловић. Аутори сугеришу на специфичности, предности и недостатке рада у комбинованом одељењу, али и на отежане услове функционисања и рада у бабушничкој сиромашној општини, који се и те како рефлектују на функционисање пограничне школе у односу на веће и градске школе. Чини се основним проблемом овог подручја незапосленост и сиромаштво становништва, што резултује мањим бројем младих, миграцијама у веће средине које пружају више могућности. За неадекватан статус и негативно вредновање учитељског позива поред осталих фактора, учитељица Цветковић убраја и саме учитеље сматрајући да за такво стање у извесној

мери и они сами сnose одговорност. Недостатаку оптимизма у просветном деловању учитеља (директно или индиректно исказаног) ова учитељица да је примат. Иако ради у тешким материјално-техничким условима школе, сиромашном и по броју становника малобројном крају, личност ове учитељице краси самопоуздање, добра воља, висока мотивисаност и ентузијазам, али и љубав и вера у „снагу и потенцијале” учитељског позива.

Трагање за компактнијим, толерантнијим и есенцијалнијим односима између вишенационалних и вишеверских средина условљава нове квалитативне и стваралачке улоге учитеља у односу на досадашњу „успаваност” власти, било локалног или глобалног нивоа. Оданост језику, вери и традицији мултиетничког подручја Димитровграда описаног у раду аутора Јасмине Петровић и Зорана М. Јовановића „О мисији подучавања на граници: између наде (оптимизма) и незадовољства (Димитровград)” сврставају учитељицу Тицу Цветков у мали и аутохтони круг просветних радника који последњих година представљају креативну и уметничку снагу учитељевања захваљујући којој опстаје вера и нада у повратак статуса и друштвеног угледа ове професије. Иако идентитет становништва овог краја није посебно угрожен, решавање образовних, културних и социјалних потреба сеоског становништва не треба да буде само на терету учитеља пограничја, већ би требало да буде кључна тематика којом се образовна политика у глобализацијским процесима мора позабавити. Према „оштром оку” учитељице, у том погледу треба пробудити различите институције из општег стања поспаности и неукључености ради развоја и унапређења не само културног идентитета већ и природних богатстава и социјалних ресурса којима регион располаже. Упућује критику локалним властима наводећи да се сарадња своди само на једнократно, церемонијално успостављање односа иако се зна да је кључна компонента образовне политике за образовање сеоског становништва управо адекватно дефинисана улога образовања у сеоским подручјима у локалном и руралном развоју. Износећи очигледне тешкоће образовања у граничним подручјима и могућа решења за њихово превазилажење, мишљења је да су моћи учитеља у развоју пограничја ограничене, али и да је слабо учешће и мотивисаност просветних радника за покретање на активност.

Да је радити у најудаљенијим и саобраћајно недоступним селима, попут села Топли До у пиротском крају, изазовно, сведочи учитељевање описано у раду „Тони Ристић: учитељ-путник у 'патуљастој' школи у Топлом Долу (Пирот)” кроз путопис аутора Драгана Тодоровића и Иване Крстић Илић. Своја прва педагошка искуства учитељ Тони Ристић стиче у патуљастој школи са само два ученика која су у крвном сродству. Да је позиција учитеља знатно промењена у погледу сложености и одговорности, те да захтева поседовање специфичних компетенција, креативности и сналажљивости у раду, посебно у комбинованом одељењу, указано је кроз запажања, утиске и критике писане у овом раду. Иако ради у, по броју ученика, малој школи, овај учитељ често наилази на тешкоће у свом раду, попут недостатка сарадње са локалном заједницом и потпуног одсуства социјалног активизма услед сиромаштва становништва, окренутости себи и својим проблемима, а и могуће незаинтересованости за сарадњу с учитељем услед сазнања о затварању школе након школовања ове двојице ученика. С друге стране, неразвијеност и неперспективност ове средине чини се да ни учитеља не подстиче на самостално иницирање кооперативности изузев у случајевима када се то од њега

тражи. Стиче се утисак да учитељ овог подручја и нема баш висок ниво мотивисаности за рад, те да само „одрађује” посао без неког посебног додатног ангажмана, али узмемо ли у обзир чињеницу о неискуству, почетку учитељске каријере, географски неповољној локацији школе, некооперативности локалних власти и сл., можда би се донекле могао оправдати овакав његов став.

Користећи се продубљеним интервјуом, Лела Милошевић Радуловић и Драгана Стјепановић Захаријевски у раду „Васпитно-образовно деловање учитељице у пограничној општини Књажевац у функцији изградње хуманије и толерантније заједнице (Књажевац)” дају слику животног и професионалног пута професора разредне наставе Александре Првуловић. Аутори на основу добијених података веома студиозно анализирају проблеме на које овај просветни радник наилази у свом васпитнообразовном раду уз посебан осврт на потребе и могућности заједнице. Да би објасниле са каквим се тешкоћама суочавају учитељи услед убрзаних промена, ове ауторке укратко понављају прва педагошка искуства учитељице, која, без обзира на тежину, представљају богат извор сазнања о њеној посебности, али и љубави према изабраној професији, што надаље вешто користе као адекватан оквир за разумевање променљивих улога учитељског позива. Са сигурношћу се могу издвојити неки специфични изазови са којима се суочавају учитељи пограничних подручја, а који организују њихово делање: последице глобализацијских и транзицијских кретања, одржавање високих етичких и професионалних стандарда учитељске професије, развијање брзог одговора школе на брзе промене окружења, подршка и толерантност према разноликости у мултиетничком окружењу... Овим начином аутори нас упозоравају да се улога учитеља у „осетљивим” подручјима налази у непрестаном мењању и редефинисању у односу на пређашњи период. Истичући богату сарадњу школе и локалне заједнице, указују на неопходност и битност њихове међусобне повезаности јер средина обликује школу баш као што добар учитељ обликује своје ученике. Студиозност и аналитичност, као што се може видети у овом раду, само су неке од кључних одлика аутора путем којих покушавају да укажу да се питања и проблеми опстанка и функционисања учитељске професије у пограничју не могу посматрати површински, већ се мора ући у њихову суштину, испитујући их темељно и дубински. Да би борба са низом негативних појава била лакша и мање непријатна, неопходно је да разумемо корелацију између структуре и контекста, те и интеракцију међу различитим субјектима/учесницима васпитнообразовног рада.

Рад под називом „Жарко Мијалковић: учитељ у малој сеоској школи (Зајечар)” аутора Дејана Крстића и Драгана Коковића бави се проблемима и тешкоћама учитељског позива Жарка Мијалковића. Аутори су у првом делу рада покушали да прикажу јасну слику географске и социјалне структуре села Мали Извор, које припада општини Зајечар. Да је ово место прави пример лоше социјалне ситуације, сазнаје се из увида учитеља у социјалну структуру породице, односно, ради се о претежно старачком становништву и ниском образовном и социо-економском статусу родитеља школараца. Могућности остваривања учитељског позива у овом специфичном миљеу указују на многе тешкоће и проблеме са којима се сусреће учитељ, од оних који се тичу материјално-техничке опремљености: запуштеност школе и застарелост учила и помагала, до оних који се тичу самог учитеља, као што су слаба лична ангажованост учитеља, пад ентузијазма, „поспаност” и неактивност. Кроз по-

датке добијене из интервјуа са учитељем лако се може закључити да је, у извесном погледу, активно учешће учитеља у ваннаставним ангажману у сталном паду, ниво ентузијазма, оптимизма и спремности за активно учешће није на завидном нивоу. Као потецјалне разлоге оваквом одржавању *status quo* може се навести системско негативно утицање различитих институција, недостатак самоиницијативности, али и приметно запажање да се активност учитеља углавном своди само на решавање дисциплинских проблема и немогућност санкционисања ђака. Након концизно изложених података од стране аутора добијених интервјуисањем учитеља, читалац стиче утисак да учитељ ове школе није довољно мотивисан за рад са ученицима, да му недостаје вера у снагу и могућности свог позива и деловања, те изостаје и одушевљење оним што ради, што је свакако забрињавајуће.

Рад „Учитељица у пограничју: просветни рад Мирославе Минић у селу Рајац (Неготин)” аутора Милоша Тасића и Милоша Јовановића говори у прилог томе да не постоје препреке у обављању своје професије. Са 35 година службовања у просветном раду у овом неготинском селу, ова искуством богата учитељица одолева времену и упркос лошој локалној саобраћајној инфраструктури редовно одржава наставу за само 6 ученика српског етничитета. С обзиром на етничку хомогеност ученика, сукоба по тој основи нема. Пожртвованост и љубав према свом позиву учитељица исказује и кроз низ активности које нису у опису посла учитеља, а посебно не њена обавеза: лично материјално улагање у школски прибор, игре, помагала за учење, спортске реквизите, а неретко и самоиницијативно организовање и финансирање једнодневних екскурзија за ученике. То нам говори о постојању свесности учитељице о социо-економском статусу породица ученика са којима свакодневно долази у додир, али и високом нивоу хуманости. О постојању различитих аршина и неједнаком третману учитеља са периферије и централних делова сведочи ова учитељица, те свој став незадовољства и резигнираности исказује кроз ишчлањења из професионалних удружења (Савез учитеља и Учитељско друштво Србије). Да се образовна политика мора мењати када су у питању пограничне школе говори и запажање о маргинализованом положају учитеља у овим школама у односу на централне. У први план госпођа Минић истиче недостатак колегијалности, разумевања и солидарности на вишим нивоима. Међутим, иако постоји болна неравноправност и маргинализован положај учитеља у пограничју, општи став учитељице није проткан само негативним осећањима изведеним из ових искустава, већ и позитивним, јер овакве ситуације резултирају зближавањем и повезивањем оних који су исто искусили у једну заједницу – попут породице која се суочава са истоветним тешкоћама и недаћама.

Весна Трифуновић, аутор рада „Бити учитељ у пограничју (Кладово)”, попут вештог водича води нас прво кроз географска и социо-демографска обележја Кладова. Затим нас уводи у концизно изнесена запажања о учитељевању и искуства кроз које је прошла учитељица ове кладовске школе Весна Казаковић. Тринаестогодишње искуство којим се хвали ова учитељица сведочи у прилог њеног препознавања основних карактеристика које би сваки учитељ требало да поседује ради успешног обављања свог позива: знања, искуство и компетенције, разумевање ученика и љубав према позиву и деци. С обзиром на живот и рад у средини с претежно српским и делом влашким становништвом, и поред невероватне концизности у излагању, свесна осетљивости питања о међуетничким односима, учитељица попут

вештог виртуоза избегава одговоре и изражава гордост и скептичност у крајње намере интервјуисања. Интересантна је чињеница да је она свесна значаја улоге родитеља у образовним аспирацијама ученика, али се стиче утисак да ова учитељица не препознаје и сопствену улогу у томе. Девастацију положаја учитеља вешто препознаје описујући деградацију малим примањима, а великим оптерећењима. Искористивост богате културне понуде школе и умрежавање са локалном заједницом само су неки од услова развоја школе у Кладову. Да би школа опстала, а самим тим и развој и просперитет кладовског подручја, неопходан је пун ангажман учитеља, што ова учитељица препознаје. Међутим, када је у питању очување националног идентитета, читалац остаје без одговора, односно, у недокучивој недоумици о могућем постојању сукоба на националној основи. Можда би се разлог могао пронаћи у педагошкој немоћи учитеља да се ухвати укоштац са таквим проблемима и нађе адекватно решење за постизање националног еквилибријума.

Живописну слику географског положаја и природног богатства краја Доњи Милановац општине Мајданпек у раду „Мирослав Плазинић: учитељ у Доњем Милановцу (Мајданпек)“ дају аутори Марија Јовановић и Данијела Вога. Иако природом богата, становништвом ипак сиромашна, ова општина на рубу егзистенције и даље животари захваљујући ангажману „народних људи“, међу којима своје место заузима и учитељ доњомилановачке школе Мирослав Плазинић. Још један пример оптимизма и вере у опстанак учитељског позива јесте његово неуморно трагање за начинима и изналажење решења за суочавање са недаћама и тешкоћама учитељског позива у пограничју. Активно залагање за одржавање и развој различитих облика сарадње (повремених са представницима општинских власти, интензивних са Националним парком „Ђердап“ и родитељима ученика) говоре у прилог негована обостране сарадње у циљу постизања најбољих резултата за сваког појединачног ученика. Да вишенационалне и мултиетничке средине не морају бити повод за међуетничке сукобе, нити проблем у реализовању васпитно-образовног рада, сведочи овај учитељ, коме су појаве такве врсте потпуна непознаница. Занемареност пограничног подручја од стране локалних власти и општа индиферентност нису препрека за даљи ангажман, пожртвованост и оданост овог учитеља сопственом позиву.

Људска племенитост, скромност, ентузијазам и оданост педагошком деловању описани су у раду „Учитељица Гривна на Дунаву (Голубац)“ аутора Нинослава Голубовића и Владана Петровића. Потпуна природност у понашању, предавање с пуно радости и среће, безусловна љубав и топлина, ауторитет који се заснива на поштовању и прихватању, борба и рад за добробит средине у којој просветно делује... само су неке од карактеристика личности учитељице Гривне, која већ пред крајем своје учитељске каријере и са сетом у гласу говори о свом позиву и доприносу. Као један од фактора успешности рада она наводи неопходност постојања триангуларног деловања ученик–учитељ–родитељ, односно сарадње ради бољег упознавања карактеристика ученика, реализације васпитно-образовних циљева кроз узајамно деловање, потенцијала за изградњу поверења између породице и школе, те и проширивање и продубљивање знања родитеља (шареноликих по образовној структури, а младоликих по старосној) по питању образовне праксе. Иако ради у мултиетничкој средини (Срби, Власи и Роми), захваљујући управо изградњи и развоју овакве сарадње, учитељица Гривна може се похвалити неискуством

када су у питању инциденти карактеристични за међуетничке сукобе. Школе у пограничју, по њеном виђењу, треба да буду „мостови који зближавају децу са једне и друге стране” и разбијају предрасуде. Учитељицу Гривну знају и стари и млади, генерације ђака и родитеља. О њеном просветном раду и доприносу струци и стручном усавршавању сведочи и то да је не само члан већ је била и суоснивач, а неко време и заменик председника Учитељског друштва Голубац–Градиште. За позив учитеља, који је некада имао „статус над статусима”, а сад је потпуно маргинализован, учитељица Гривна криви период транзиције, нестабилну политичку и економску ситуацију земље, те учитељ као модел идентификације и морални лик све више је деградиран и губи своју тежину.

Богату историју школства и педагошког деловања у Тополовнику описали су аутори Милован Вуковић и Његош Драговић у раду „Учитељ Мома Пауновић из Тополовника (Велико Градиште)”. Приказом социо-демографских обележја у коме делује овај учитељ и његове кратке професионалне биографије аутори нас полако упознају са личношћу и животом овог учитеља, који свакодневно прелази по 12 километара како би реализовао наставу у комбинованом одељењу. Основни покретач који води овог учитеља није тежња ка лепом и удобном животу јер то ова професија свакако не омогућава, већ љубав према позиву, деци, истини и вредностима. Неговање етничке, верске и језичке различитости, по његовом мишљењу, неопходно је јер је то индивидуално право које се мора поштовати. Иако шаренолик по свом етничком саставу, овај крај није место међуетничких сукоба, те се односи међу родитељима и самом децом крећу изван оквира етничких стереотипа. Указујући на проблем сарадње са локалном заједницом која по квалитету, обиму и интензитету бива варијабилна и не баш на задовољавајућем нивоу, овај скромни учитељ закључује да сарадња треба да буде процес који ће се неговати и развијати на вишестрану корист, а не краткотрајан и пролазан, сведен само на обезбеђивање материјално-техничких услова школе. Дисфункционални и структурално парцијализовани просветни синдикати који се не боре на адекватан начин за интересе, права, статус и углед просветара, већ за неке сопствене интересе и користи, по мишљењу господина Моме, сnose део одговорности за „срзавање” угледа учитеља. Упркос свим овим тешкоћама на које наилази у свом раду, ентузијазам и посвећеност у педагошком деловању не губе се из личности овог учитеља, те Мома ипак не посустаје, већ вредно инвестира, складно са својим могућностима, у даље професионално усавршавање и праћење новина користећи себи доступне ресурсе Учитељског друштва у виду часописа и штампане речи.

Овај зборник радова представља екстензиван покушај да се шира јавност упозна са социо-демографским, културним и идентитетским контекстом учитељског позива у пограничју источне и југоисточне Србије. Уједно је и изузетан извор примера из праксе и проблема са којима се суочава учитељевање конкретних пограничних општина и села, али и сугестија, препорука и решења за унапређење и побољшање рада и враћања „старог угледа” и позиције коју је учитељски позив уживао. Та изузетно вредна публикација, која се може сврстати у веома темељну студију значајних сазнања, није намењена само онима који се баве научно-истраживачком делатношћу већ и широј јавности и свима онима који су заинтересовани за проучавање ове и са њом повезаних тематика.